

DANSK VÅBENRET

AF

ERNST VERWOHLT

I sin blomstringstid var heraldiken et egentlig retsinstitut. Våbenmærkerne var i udpræget grad retssymboler, der i heraldikens farvestrålende sprog fremstillede besiddelses- og navnerettigheder eller retlige krav. Adkomsten til og brugen af slægtsvåben blev reguleret af retssædvaner, hvis overholdelse nøje blev kontrolleret af herolden, der var en slags juridisk embedsmand ligesom dommeren og bar heroldstaven som tegn på sin embedsmyndighed.

Våbenrettens grundlæggende principper er ikke undergået store forandringer siden de ældste våbenmærkers fremkomst i slutningen af det 12. århundrede, hvilket ikke kan virke overraskende, når man beskæftiger sig med et retsinstitut, hvis grundidé er så enkel som heraldikens. Skulle våbenmærkerne opfylde deres egentlige mening som identifikationstegn, var det nødvendigt straks ved deres fremkomst at anlægge det udelukkelsessynspunkt, der er grundlæggende for våbenretten: at et våben, der een gang retmæssig er antaget af en person eller familie, ikke senere retmæssig kan føres af en anden person eller familie uden slægtsskabsforhold til den første.

Dette enkle princip er i tidens løb nærmere udformet gennem sædvaneret og særlig lovgivning, idet især middelalderens anvendelse af segl som ægthedsmærke for dokumenter nødvendiggjorde en stærk kontrol med og nærmere regler for brugen af slægtsvåben.

Våbenretten er først blevet underkastet nærmere systematisk undersøgelse i nyeste tid. De fleste heraldiske forfattere forbigår ganske eller omtaler kun sporadisk disse for heraldiken grundlæggende regler.

Til gengæld må det fremhæves, at det formentlig ældste heraldiske forfatterskab netop omhandler våbenretten. Den bekendte italienske jurist og postglossator Bartolus af Sassoferato († 1357 i Perugia) forsøgte i et lille heraldisk skrift „Tractatus de insigniis et armis“, der først blev offentliggjort efter hans død, at skabe en våbenret efter

romerrettens grundsætninger. Den lille traktat indeholder flere våbenretlige grundsætninger, men lider dog væsentligt i forsøget på at presse det heraldiske system ind i romerrettens faste rammer.

Bartolus's traktat blev afgørende for de næste århundreders teoretiske værker om våbenret. Dens grundsætninger blev kritikløst videreført af Felix Hemmerlin i hans i 1444 udgivne traktat „De nobilitate et rusticitate“, ligesom datidens senere værker – således af Bernard de Rousergue (ærkebiskop i Toulouse 1452–75), Nicholas Uptons „De studio militarii“ (ca. 1500), Barthélemy de Chasseneux's „Catalogus gloriae mundi“, 1529, og Theodor Hoepings „De insignium sive armorum prisco et novo iure“, 1642, – alle fortsat er bundet af romerrettens grundsætninger.

Når bortses fra Jean-Baptiste Christyns fremstilling af de katolske Nederlandes adels- og våbenret i hans 1688 udgivne „Jurisprudentia heroica“, der dog først og fremmest er en kommentar til ærkehertug Albert og Isabellas adelsedikt af 14. december 1616, haves intet større arbejde før dr. jur. Felix Hauptmanns 1896 udgivne bog „Das Wappenrecht“. Dette omfattende og første egentlig videnskabelige værk er skelsættende, omend dets resultater skæmmes af Hauptmanns grundidé om, at retten til at føre slægtsvåben skulle være begrænset til privilegerede stænder – en forudsætning, der strider mod såvel den positive ret som middelalderens faktiske brug og idag er endegyldig forkastet. Hauptmanns omfattende undersøgelser og kilde-materiale er dog stadig grundlæggende for den nyere våbenretlige litteratur¹.

På dansk er emnet – udover en meget kort omtale i Grandjeans „Dansk Heraldik“ og Thisets afhandling om „Begrebet Dansk Adel“ (i Historisk Tidsskrift, 7. rk. II, 1899) – ikke tidligere behandlet.

Våbenrettens retsregler falder naturlig i to grupper, hvoraf den ene beskæftiger sig med det offentligretlige spørgsmål, hvem der overhovedet har ret til at føre et våben (offentlig våbenret), medens

¹ Se således: Leon Arendt og Alfred de Ridder: *Législation héraldique de la Belgique 1595–1895*, Bruxelles 1896; A. C. Fox-Davies: *The right to bear arms*, London 1900; Pierre-J. Nisot: *Le droit des armoiries*, Brüssel 1924; Eduard Beck: *Grundfragen der Wappenlehre und des Wappenrechts*, Speyer 1931; Lucien Fourez: *Le droit héraldique dans les Pays-Bas catholiques*, Bruxelles 1932; Walter Freier: *Wappenkunde und Wappenrecht*, Leipzig 1934; Remi Matthieu: *Le système héraldique français*, Paris 1946; Bruno B. Heim: *Wappenbrauch und Wappenrecht in der Kirche*, Rom 1947; Uno Lindgren: *Heraldik i svenska författningar*, Lund 1951; G. D. Squibb: *The law of arms in England*, 1953; R. Chabanne: *Le régime juridique des armoiries*, Lyon 1955.

den anden omhandler det privatretlige spørgsmål om den enkeltes ret til at føre et bestemt våben (privat våbenret). I det følgende omhandles disse to spørgsmål samt endelig spørgsmålet om retsbeskyttelsen for slægtsvåben.

I. Retten til at føre våben.

Oprindelig tilkom den offentlig anerkendte ret til at „føre skjold og hjelm“ kun den, der brugte det som egentlig våben, nemlig krigeren eller ridderen. At brugen af våbenmærker først er opstået hos adelen, hænger således sammen med heraldikens militære oprindelse. Våbenmærkerne var efter indførelsen af den fuldstændig lukkede hjelm og den jernklædning, som dækkede krigeren fra hoved til fod, militært nødvendige identifikationsmærker for at kende ven fra fjende i kampens hede og tummel.

Efterhånden som skydevåbnenes udvikling i det 14. århundrede gjorde denne kampudrustning uanvendelig, forsvandt ikke alene adelens eneherskende stilling som krigerstand, men også den oprindelige krigsheraldik. Allerede før dette tidspunkt var heraldiken imidlertid begyndt at tjene fredelige formål, hvori også andre end adelen havde interesse. I en tid, hvor få mennesker havde faste slægtsnavne, og hvor få kunne skrive og læse, spillede våbenmærkernes anvendelse i seglet en afgørende rolle som „underskrift“ på dokumenter. Med middelalderens voksende kultur fremstod indflydelsesrige og formuende gejstlige og borgerlige, der ved ejendomshandler og oprettelse af dokumenter iøvrigt i lige så stor udstrækning som adelen havde brug for på en let og prægnant måde at anvende det heraldisk udstyrede segl som ægthedsmærke, hvorfor da også borgerlige og gejstlige allerede i det 13. århundrede overalt i Vesteuropa begyndte at antage slægtsvåben, og allerede før midten af det 14. århundrede findes tillige slægtsvåben hos bondestanden.

Den middelalderlige, borgerlige heraldik i Danmark har desværre endnu ikke været genstand for den dybtgående undersøgelse, som meget var at ønske, og det er stadig i vide kredse herhjemme den almindelige opfattelse, at medens adelen havde ret til at føre „adeligt“ skjold og hjelm, var gejstligheden henvist til brug af helgenfigurer og kirkelige attributer og borgerlige til anvendelse af bomærker eller simple bogstaver.

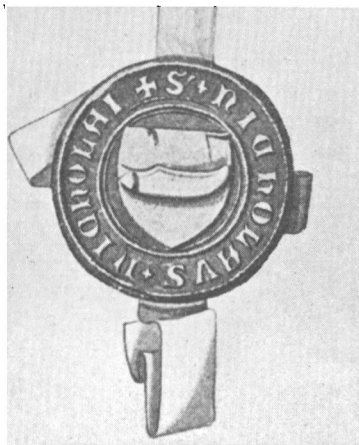
En undersøgelse af de bevarede middelalderlige sigiller viser imidlertid, at en sådan sondring ikke lader sig gennemføre. Gennem hele

middelalderen anvender ufri gejstlige, borgere, ja endog bønder, i stor udstrækning segl med skjold og hjelm, medens omvendt adelsmænd, der i vedkommende dokumenter betegnes som adelige, forseglers med sigiller indeholdende simple bomærker, fx. Jep Nielsen Rintaf (af slægten Griis) i 1402 og Bertel Abildgaard i 1475.

Som tidlige eksempler på borgerliges anvendelse af egentlige våben i deres segl kan anføres nedenstående to middelalderlige sigiller.

Truid Romildsen, borger i Roskilde
1277.

Nicholaus Nicholai, bonde,
1392.

Truid Romildsen, der i vedkommende dokument af 13. december 1277 (i den arnæmagnæanske diplomsamling, AM LII, 38) betegnes som „civis Roskildensis“, fører et meget smukt våben: en sparre, ledsaget af tre ibskaller. Seglet, der ikke tidligere er publiceret, er formentlig det ældste borgerlige segl i Danmark, hvorfor man ikke kan undlade at glæde sig over dets smukke og enkle heraldik, der nok kan stå mål med samtidige adelige segl. – At bonden Nicholaus Nicolai 1392 fører en smuk stileret træsko! i sit våben, viser den tidlige anvendelse herhjemme af heraldik endog hos bondestanden.

Den borgerlige stands anvendelse af slægtsvåben fortsætter gennem hele middelalderen. Enkelte tilløb til det fra Tysklands rige handelsbyer kendte bypatriciat fandt da også sted herhjemme i det 14. og 15. århundrede, og der kendes især smukke heraldiske sigiller, ført af borgere i Roskilde, København, Helsingør og Odense. Borgerlige slægter blev i det 15. århundrede ikke sjældent adlede, således

Mule i Odense 1444 og Rosenvinge i Helsingør 1505, selv om disse slægter vedblev at leve ganske borgerligt.

Mærkeligt nok synes anvendelsen af slægtsvåben hos borgerstanden at aftage omtrent ved år 1500, således at anvendelsen af bomærker i det 16. århundrede var overvejende i de borgerlige slægter, men i det 17. århundrede genoplivedes anvendelsen af skjold og hjelm, og omkring 1660 førte enhver nogenlunde velsitueret borger våben i sit sigil. Af hyldningsakten 1655 ses således, at af de deri nævnte københavnske borgere fører 17 skjolde og hjelme ganske svarende til adelens, 2 fører skjolde med skjoldmærker som adelens, men uden hjelme; kun 10 fører bomærker, hvoraf endda de fleste er anbragt i skjolde, adskillige med påsatte hjelme og med hjelmtegn. Af Christianshavns borgere nævnes 4, af hvilke de 3 fører skjold og hjelm; af Helsingørs borgere fører ligeledes 10 skjold og hjelm, medens 14 kun bruger bomærke o. s. v.

De fra udlandet i det 17. århundrede kendte våbenforbud for borgerlige slægter¹, hvis rækkevidde dog synes overdrevet af flere forfattere², er ukendte her i landet. I ældre dansk lovgivning – før Christian V's Danske Lov 1683 – vil man således forgæves søge en udtrykkelig hjemmel for et sådant privilegium enten i form af en anerkendelse af adelens eneret i så henseende eller et forbud mod andre stænders brug af skjold og hjelm, hvilket havde været naturligt, såfremt adelen havde tilsigtet en eneret hertil. Derimod måtte Christiern II i håndfæstningen 1513 og de følgende konger efter ham forpligte sig til „ikke at give nogen ufri Mand den Frihed og Frelse, som Riddere og Svende have, uden al Rigens Raads Samtykke, uden Nogen forhverver det så ærlig paa Marken, at han er det værd.“³

Det fremgår heraf, at retten til at føre skjold og hjelm ikke var

¹ Således forbød ærkehertug Albert og Isabella ved et edikt af 14. december 1616 borgerlige at føre adeligt våben, og ved en forordning af 10. august 1762 blev det i Sverige forbudt borgerlige at føre adeligt skjold og åben hjelm, se G. Elgenstierna: Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige, Personhistorisk Tidskrift 1914, p. 32–35. – De franske edikter af 1600 og 1696 forbød alene borgerlige at antage „armoiries timbrées“, d. v. s. våben udstyret med adelige prærogativer, og dette er i realiteten den franske og nederlandske våbenretlige opfattelse i middelalderen.

² Bouton, Hauptmann, Nisot og Chabanne går i deres værker alle ind for teorier, hvorefter borgerlige især støttet på de ovennævnte edikter nægtes ret til at føre våben, medens disse teorier, der ofte bæres af ufuldstændige citater af edikterne, kraftigt imødegås af Prinnet, Heim, Fourez og Mathieu.

³ V. A. Secher: Forordninger og Recesser I, 1887, p. 65.

det sikre kendemærke for adelsmanden, men derimod frihed og frelse, eller som Thiset så karakteristisk udtrykker det: „I Danmark adlede Manden Vaabenet, men ikke Vaabenet Manden“.

Man har ment, at den i Danske Lov 1-2-11 indeholdte bestemmelse, hvori adelen defineres som „de alleene, som . . . til Adelig Skiold og Hielm ere berettigede“ skulle hjemle adelen eneret til at føre våben¹. Dette kan imidlertid ikke anerkendes. Bestemmelsen hjemler efter naturlig lovforklning og dens hele placering i loven alene et privilegeret værneting (højesteret) for adelige i livs- og æressager, men indeholder intet privilegium for adelen til at føre skjold og hjelm, langt mindre et forbud mod at borgerlige fører våben².

Dette fremgår allerede klart deraf, at man 4 år før Danske Lov af 15. april 1683 i de kgl. betjentes privilegier af 11. februar 1679 § 3 angående disse kgl. embedsmænds våben fastsætter, at enhver af de foreskrevne betjente må „paa sit Vaaben (hvilket Vi endog for dem, som derom allerunderdanigst anholde ville, til et sært Kgl. Naades Tegn allernaadigst forandre og forbedre ville) at sætte og føre en aaben med 4 Traller oplukt og paa Skak staaende Hjælm“. Kongen går således i denne bestemmelse ud fra den borgerlige stands våbenbrug som en given sag og lover, at enhver embedsmand, som ønsker at erholde det af ham førte våben som et kongeligt nådestegn skal få dette gennem et våbenbrev. Da disse privilegier for de borgerlige betjente højtidelig blev stadfæstet i fortalen til Danske Lov og senere stadfæstet tre gange i rangforordningerne 1693, 1699 og 1717, ses der ikke ringeste holdepunkt for i Danske Lov 1-2-11 at indfortolke en eneret for adelen til at føre våben. Grevernes og friherrernes privilegier af 25. maj 1671 indeholder da ej heller bestemmelser herom, hvilket havde været naturligt, såfremt en eneret var tilsigtet.

De enkelte heraldiske bestemmelser, der findes i enevældens lovgivning – således fx. forordning af 13. marts 1683 om klædedragten § 23, hvorefter „enhver, som til Vaaben at føre er berettiget, maa føre Vaaben paa sin Carosse“, og forordning af 7. november 1682 om begravelser § 17, hvorefter „Vaaben maa for ingen opsættes eller bæres, uden for dem alene, som maa føre Skjold og Hjelm“ – kan ikke opfattes som rettet mod borgerliges brug af våben. Borgerlige slægter anvendte således netop i det 17. århundrede i stor udstrækning våbenskjolde på gravsten og epitafier uden indsigelse fra statsmagtens side.

¹ A. L. Salomonsen: Om D.L.'s Art. 1-2-11 og Rangadelen, Ugeskrift for Retsvæsen 1881, p. 1-13; smh. V. C. Thomsens bemærkninger sammesteds p. 385-400.

² Se iøvrigt A. Thiset: Begrebet Dansk Adel.

Den borgerlige anvendelse af våben fortsattes under hele enevælden uden indsigelse fra statsmagtens side, ja endog med dens udtrykkelige billigelse, hvilket tydeligt fremgår af en kongelig resolution af 27. februar 1840 (Rigsarkivet, indlæg til 4. departements brevbog 535/1840), hvori Christian VIII foranlediget af et andragende fra artillerikaptajn Frederik E. Hornemann om tilladelse for denne til i det borgerlige Hornemannske våben at „indføje en Hund som Emblem eller Billede paa Troskab“ udtaler, at „Vi i Betragtning af Omstændighederne intet have imod, at han foretager indbemeldte Forandring med sit Vaaben“.

Det eneste heraldiske privilegium, der reelt blev tillagt enevældens nye hofadel var de ved grevernes og friherrernes privilegier samt kgl. reglement af 25. april 1693 indførte rangkroner.

Når bortses fra spørgsmålet om rangkroner havde adelen under enevælden imidlertid ingen heraldiske enerettigheder, og da grundloven af 1849 § 97 ophævede „enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forrettighed“ og således afskar enhver diskussion om borgerliges ret til at føre slægtsvåben, fastslog bestemmelsen våbenretligt kun lovligheden af den faktiske brug af skjold og hjelm, som borgerlige slægter altid har gjort i Danmark.

Sammenfattende kan det herefter siges, at det står enhver frit for at antage og føre et slægtsvåben. „Våbenevnen“, der erhverves ved fødselen og ophører ved døden, henhører til de personlige rettigheder og kan ligesom retsevnen ikke fortabes.

II. Retten til at føre et bestemt våben.

Den i det foregående omhandlede offentligretlige side af våbenretten – retten til overhovedet at føre et våben – kommer først derved til udtryk, at den våbenberettigede rent faktisk fører et bestemt våben som sit. (Den, der står i våbenherrens tjeneste, „fører“ ikke sin herres våben, men „bærer“ det.) Denne ret til at føre et bestemt våben er af privatretlig karakter.

Retten til et bestemt våben består ikke i ejendomsretten til våbenfremstillingens håndgribelige genstand – selve skjoldet og hjelmen – men i den ideelle ret til at føre et bestemt våbenmærke som sit familietegn. Således kan enhver sælge en fremstilling af sit våben uden derved at sælge sin ret til våbenet, ligesom enhver kan sælge sin uniform, uden at hans ret til at bære en uniform berøres heraf. Retten til et våben er altså ikke en ret til en ting, men til en ret.

Retten til at føre et bestemt våben består dels i retten til at føre våbenet, dels i retten til at forbyde uberettigede at føre det.

Bærer af retten til et familievåben er familien, hvorved forstås de agnatisk beslægtede personer. Selv om familien som sådan er bærer af retten til våbenret, er det enkelte familiemedlem selvstændig berettiget til våbenet, sålænge det ikke drejer sig om handlinger, der går ud over sædvanlig brug, fx. tilladelse til at ikke-familiemedlemmer fører våbenet eller dele deraf eller antagelse af et nyt våben. Positivt omskrevet: ethvert familiemedlem har en selvstændig ret til våbenet, som han kan gøre gældende uafhængig af de øvrige familiemedlemmer. Ved uberettiget brug af våbenet kan ethvert familiemedlem således anlægge retssag. – Dispositioner over våbenet, der går ud over sædvanlig brug, kræver derimod samtykke af samtlige til våbenet berettigede.

Erhvervelse af retten til at føre slægtsvåben.

Retten til at føre et bestemt familievåben kan erhverves på forskellige måder, idet der naturligt sondres mellem primære og sekundære erhvervelsesmåder. Ved en primær erhvervelse forstås en erhvervelse, der umiddelbart skaber en oprindelig våbenret for pågældende, medens der ved en sekundær erhvervelse forstås en erhvervelse, der afledes af en allerede bestående ret til et bestemt våben.

En primær erhvervelse foreligger ved antagelse af et nyt våben eller ændring af et bestående, hvad enten dette sker ved en vilkårlig våbenantagelse af pågældende selv eller ved tildeling gennem et adels- eller våbenbrev. Endelig kan retten til våbenet erhverves ved en retshandel (køb, bytte eller gave). – En sekundær erhvervelse foreligger, når våbenet erhverves ved et tilhørsforhold til en våbenførende familie enten gennem fødsel, adoption eller ægteskab.

1) *Våbenantagelse.*

Det står enhver frit for at antage sig et slægtsvåben, som han selv skaber. Allerede Nicolas Upton skriver således (før 1456) i sit læreskrift „*Libellus de Studio militari*“ udtrykkelig: „*Arma tamen propria auctoritate assumpta, si tamen alius illa per prius non portaverit, sunt satis valida*“.

Den, der antager et våben, erhverver herved lige så fuld ret til dette som til enhver anden af ham frembragt ting, og retten til våbenet grundes straks ved antagelsen.

Ved antagelse af et nyt våben kræves kun, at andres våbenret ikke krænkes. Det er således ikke tilladt at antage et våben, der føres af en anden slægt med samme navn. Dette gælder også selv om familien er uddød. Mod dette sidste ses desværre forsyndelser i dansk heraldik, hvor borgerlige slægter, der fører samme navn som en uddød adelsslægt, uden videre har antaget adelsslægtens våben. Sådanne våben er ganske uretmæssige bortset fra de få tilfælde, hvor våbenantagelsen er tiltrådt af stamhuse eller fideikommissar og således vil være hjemlede gennem et patent.

Ligesom det står enhver frit at antage et nyt våben, er det også tilladt at ændre et allerede bestående, fx. ved antagelse af nyt hjelmtegn, ændring af antallet af de heraldiske figurer eller disses placering og ændring af figureernes heraldiske farver. Til ændring af et bestående slægtsvåben må dog kræves samtykke af alle familiens medlemmer, se ovenfor p. 8.

En person kan være berettiget til mere end eet våben, idet han ved siden af sit eget kan føre et fremmed våben, hvorved forstås et våben, der ikke føres som familietegn, men af andre grunde, normalt som udtryk for en fordring på, en ret til eller en forbindelse med et fremmed våbensubjekt. Som eksempler herpå kan nævnes ordensvåben, besiddelsesvåben samt minde- eller præventionsvåben. Kendte minde- eller præventionsvåben er Sveriges tre kroner i det danske kongevåben, Frankrigs liljer i det engelske samt den norske løve i det hertugelige slesvig-holstenske våben, der korresponderer med hertugernes titel „ret Arving til Norge“. – Det fremmede våben kan aldrig optræde selvstændigt, men kun i forbindelse med det egne våben, med hvilket det igen danner et nyt våben.

2) *Adels- og våbenbreve.*

Sålænge våbenet havde sin hovedbetydning som våbenudsmykning og krigerisk identifikationsmærke, var det ikke nødvendigt at benåde nogen dermed. De ældste våben er alle selvtagne, og først i slutningen af det 14. århundrede begynder kongen herhjemme at benåde tro undersætter med udstedelse af adelsbreve (adelspatenter) eller våbenbreve, hvori det pågældende våben beskrives og afbildes. En lovgivning, som den kendes i udlandet, hvori den fri våbenantagelse forbydes¹, er ganske ukendt i Danmark. Herhjemme er den fri

¹ Således det franske edikt af november 1696, se Rémi Mathieu: *Le Système héraldique français*, 1946, p. 76 f.

våbenantagelse stedse fortsat hånd i hånd med udstedelsen af adels- og våbenbreve.

De ældste danske adelsbreve er udstedte af Erik af Pommern. Denne konge var stærkt heraldisk interesseret og antog således som den første nordiske konge en rigsherold, der 1423 kalder sig „härold för de tre konnungarikena“¹. Det ældste kendte adelsbrev er Svend Diekns fra 1398², men den ældste original, som haves og stadig opbevares i rigsarkivet, er Poul Mattissens af 8. marts 1433³. De virkelige adlinger ophørte med enevældens ophævelse. Det senest herhjemme udstedte adelsbrev er Christian Ernst Ludvig Stemans patent af 19. januar 1848. De enkelte adelsoptagelser, der har fundet sted under Frederik VII og Christian IX er personlige eller begrundede i adoptioner eller de jure anerkendelse af de faktiske forhold⁴.

Også andre end kongen har udstedt adelsbreve. Vi kender nogle enkelte adelsbreve udstedte af kirkens eller statens højeste embedsmænd, selv om originaler ikke foreligger. Oluf Bagges adelsbrev af 1468 skyldes således Biskop Tue i Lund. Marsken Tyge Krabbe adlede 1510 Laurits Frost og 1535 Niels Kuntze for hans under Malmøs belejring udviste tapperhed. Dette sidste adelskab blev dog atter få dage efter frataget ham, da han under en ny træfning var den første til at flygte!

Idet der om emnet som helhed henvises til Thisets tidligere omtalte skarpsindige afhandling, skal her alene bemærkes, at de under enevælden stærkt florerende våbenbreve oprindeligt ikke ophøjede de pågældende familier i adelen. De med våbenbreve benådede personer og deres efterkommere kan vel nærmest stilles i klasse med Tysklands Wappenbürger, der uden at blive adlede erholdt et våben af kejseren. Først en kgl. resolution af 17. oktober 1888, der for indskrivning i de adelige klostre fastslår begrebet dansk adel, og i hvilken disse slægter udtrykkelig siges at høre til adelen, bliver hjemmelen for at henregne dem hertil. Før dette år har våbenbrevsslægterne været borgerlige⁵.

¹ G. Carlsson: Sveriges historia, Senare Medeltiden I, p. 207.

² Lexicon over Adelige Familier I, 1787, Fortalen XVI.

³ Gengivet i A. Thiset: Begrebet Dansk Adel.

⁴ Se iøvrigt den udførlige behandling i Albert Fabritius: Danmarks Riges Adel. Dens Tilgang og Afgang 1536–1935, København 1946.

⁵ Se iøvrigt: Albert Fabritius: Danske Vaabenbrevsslægter, Historisk Tidsskrift, 10. række, bind 5, p. 658–691, og Rich. Høeg Brask: Angaaende den saakaldte Rangadel, Personalhistorisk Tidsskrift 10. række, bind 3, 1936, p. 167–171.

3) *Retshandler.*

Retten til et bestemt våben kan også erhverves ved en retshandel (køb eller gave). Såfremt sælgeren eller giveren ikke er slægtens sidste mand, kræves dog som ovenfor nævnt samtykke fra alle familiens medlemmer.

At man således på et meget tidligt tidspunkt i heraldikens historie anså det for muligt og lovligt at sælge, give eller testamentere retten til et våben til andre, viser, hvor udpræget ejendomsretsbegrebet til våbenet var i middelalderen. Således købte Hohenzollerne 1317 deres siden førte hjelmtegn, hundehovedet, af Leutold v. Regensberg for 36 sølvmark¹.

Også herhjemme kendes eksempler på sådanne heraldiske retshandler. 1418 „giver og under“ ridder Anders Offssen „for frændeskabs og troskabs skyld“ Svenning og Mikkell Andersen, som han har hjulpet til adelskab, sin moders hjelm og skjold². Og ridder Peder Nielsen Ulfeld giver 1434 Peder Nielsen bevilling til at føre hans fædrene skjold og hjelm. (Ulfeldernes røde valrav i sølv)³. I det sidste tilfælde har denne Peder Nielsen dog vistnok været giverens halvbroder.

Udover de foran nævnte tre primære erhvervelsesmåder kan et våben erhverves ved et tilhørsforhold til en våbenførende familie: sekundær erhvervelse. De nærmere retsregler vedrørende denne gruppe følger i det store og hele vedkommende lands navnelovgivning.

4) *Fødsel.*

Ved fødsel i ægteskab erhverver barnet – det være sig søn eller datter – faderens våben. Såfremt alene moderen, men ikke faderen, fører et våben, kan børnene ikke antage moderens våben, thi „Das Wappen folgt dem Schwert und nicht der Spindel“ („La quenouille ne laisse pas d'armoiries“). Ved det morganatiske ægteskab erhverver barnet dog ikke faderens våben, men normalt er der for disse ægteskaber fastsat nærmere retsregler i vedkommende lands lovgivning, jfr. herhjemme det i vor tid fastsatte våben som grever af Rosenborg for prinser, som gifter sig borgerligt.

Opløses ægteskabet ved skilsmisse, har dette ingen indflydelse på børnenes ret til faderens våben; denne består således også, selv om forældremyndigheden over børnene ved skilsmissen tillægges moderen.

¹ Hauptmann: Das Wappenrecht, 1896, p. 456.

² Dueholms Diplomatarium, 1872, p. 32.

³ Danske Magazin II, 1746, p. 35.

Ved fødsel udenfor ægteskab erhverver barnet faderens våben, såfremt faderskabet anerkendes eller fastslås ved dom. Såfremt forældrene til et barn udenfor ægteskab indgår ægteskab, erhverver barnet herigennem også ret til faderens våben.

5) *Adoption.*

Ved adoption erhverver adoptivbarnet efter dansk ret ikke de særlige stands- eller adelige rettigheder, som adoptanten måtte have, jfr. adoptionslov af 25. maj 1956 § 14, hvorefter adoption ikke giver successionsret til len, stamhuse eller fideikommiss, medmindre dette er særlig hjemlet. Adoptivbarnet erhverver således ikke sin adelige adoptants våben. Noget andet er, at kongen samtidig med adoptionen kunne optage barnet i adelsstanden og tillægge det adoptantens våben, hvad der fra tidligere tid kendes talrige eksempler på.

Forsåvidt angår borgerlige slægter må man formentlig efter de nugældende adoptionsregler, hvor adoptivbarnet i forhold til adoptanten får samme retsstilling som dennes ægte barn, antage, at adoptivbarnet, på samme måde som det får adoptantens slægtsnavn, også har ret til adoptantens slægtsvåben, medmindre noget modsat bestemmes i adoptionsbevillingen. Såfremt barnet ved adoptionen får tillagt et dobbeltnavn dannet af den virkelige faders og adoptivfaderens slægtsnavn, kan det føre begge familiers våben i delt eller firdelt skjold.

6) *Ægteskab.*

Ved indgåelse af ægteskab erhverver hustruen ret til mandens slægtsvåben. Hun er berettiget til enten at føre sin ægtemands våben alene, hvis hendes fader intet våben har, eller til at forene sit eget og ægtemandens våben. To gamle nu ophævede forordninger af 1558 og 1641 bestemmer dog, at en adelig kvinde, som „sin adelige stand og herkomst saa vit forgietter“, at hun indgår ægteskab med en ikke-adelig, fortaber sin ret til sit fædrene våben.

Den især i England og Frankrig anvendte rudeskjoldform med sløjfe for våben, der føres af kvinder, har aldrig rigtig vundet indpas i dansk heraldik og bør heller ikke gøre det. De fleste våbenmærker egner sig ikke til fremstilling i denne salmiakpastilform, og den i århundreder hævdede begrundelse for, at kvinderne ikke havde ret til at føre egentlig hjelm og skjold, nemlig at de ikke i krig førte våben, må vist siges at have mistet sin slagkraft, efter at hundredtusinder af kvinder i den sidste krig bar stålhjelmene side om side med deres mænd.

Fortabelse af retten til at føre slægtsvåben.

I almindelighed kan siges, at fortabelse af et slægtsvåben indtræder ved bortfald af det retsgrundlag, der berettiger til at føre det¹.

1) *Opgivelse og afkald.*

Ligesom det står enhver frit for at antage et våben, kan den erhvervede våbenret mistes ved opgivelse af eller afkald på retten. Denne opgivelse må imidlertid ske ved en egentlig viljesakt. At våbenet ikke føres er ikke tilstrækkeligt, lige så lidt som den blotte antagelse af et nyt våben.

Da Gahmuret i „Parzifal“ igen vil føre sin faders våben, panteren, og opgiver det af ham førte våben, ankeret, siger han således til sine tjenere:

„Meines Vaters Wappen will ich tragen;
Mein Anker hat sein Land beschlagen.
Der Anker sei ein freies Ziel:
Den nehm' und trage, wer da will“².

2) *Afhændelse eller salg.*

Retten til et slægtsvåben kan endvidere fortabes helt eller delvist ved afhændelse eller salg, se ovenfor p. 11.

3) *Adoptionsophævelse.*

Såfremt en adoption ophæves, mister adoptivbarnet retten til adoptantens våben, såfremt det har erhvervet den, se ovenfor p. 12.

4) *Skilsmisse.*

Såfremt et ægteskab opløses ved skilsmisse, bortfalder hustruens ret til at føre mandens våben, hvis hun mister retten til at bære mandens navn. Dette bør dog formentlig direkte udtales i skilsmissebevillingen eller -dommen, jfr. ægteskabslovens § 74. Den fraskilte hustru har ret til påny at føre sin egen families våben. – Derimod bortfalder hustruens ret til at føre mandens våben ikke ved dennes død.

5) *Dom.*

Endelig kan retten til at føre et slægtsvåben (normalt et våben tildelt i forbindelse med ophøjelse i adelsstanden) fortabes ved en straffedom.

¹ Hauptmann: Wappenrecht, p. 430.

² Wolfram von Eschenbach: Parzifal, 99, 13-16.

Ved kommissionsdomstolens dom af 26. maj 1676 over Griffenfeld bestemtes det således, at han skulle miste ære, liv og gods, hans grevelige navn og anden værdighed udslettes, hans våben sønderbrydes, hans grevedom og ejendom inddrages, og han selv dø for bøddelens sværd. – Våbenet blev sønderbrudt på Nørre Fæled den 6. juni 1676.

Struensee's våben blev ligeledes brudt itu af bøddelen på Østre Fæled den 28. april 1772, da Struensee blev henrettet og lagt på hjul og stejle.

III. Retsbeskyttelsen for slægtsvåben.

Som billedlig fremstilling er våbenet et tegn eller kendemærke. Som sådan tjener det – ligesom navnet – til betegnelse af en person og til adskillelse af denne fra andre personer, selv om der ikke består nogen retlig pligt til føring af slægtsvåben, således som det er tilfældet for slægtsnavnet. Våbenet har således samme identifikationsformål som navnet, omend våbenet er et langt mere nuanceret og præcist identifikationsmærke end navnet. Medens det samme navn kan forekomme hos forskellige ikke med hinanden beslægtede personer, er våbenet eksklusivt og det eneste ydre skelnemærke mellem ikke-beslægtede personer, der bærer samme navn.

Det ligger ganske naturligt i slægtsvåbenets udelukkende karakter, at uberettiget brug af andres våben straks fra våbenmærkernes fremkomst måtte opfattes som uretmæssig. I betragtning af heraldikens praktisk talt endeløse muligheder bestod der ingen undskyldelig grund til at træde andres ret for nær. Som kendetegn tilkom våbenet kun en bestemt person eller familie. Såfremt andre var i stand til at bruge det samme, var våbenet værdiløst som identifikationstegn. Den, der besad et våben, betragtede det som sin ejendom, og krænkelse af denne ejendomsret førte ofte til anlæggelse af retssager.

Retten til at føre et bestemt slægtsvåben har da også siden slutningen af det 12. århundrede indebåret en ret til at forbyde uberettigede at føre det. Denne ret fastslog allerede Bartolus¹, og den af sædvaneret hjemlede retsbeskyttelse er gennem tiderne blevet gjort gældende ved domstolene, omend med forskellig begrundelse og resultat i de forskellige lande.

I Schweiz henregnes våbenet til de efter artikel 28 i ZGB beskyt-

¹ G. A. Seyler: Bartolus de Saxoferrato i „Vierteljahrschrift für Wappen-, Siegel- und Familienkunde“, bind 7, p. 268 f.

tede „Persönlichkeitsrechten“ og er undergivet samme retsbeskyttelse som navnet, hvilket også er anerkendt i retspraksis¹.

I tysk ret anses slægtsvåbenet for retslig beskyttet af bestemmelsen i BGB § 12, der direkte hjemler beskyttelse for slægtsnavnet, men som i retspraksis er anset for analog anvendelig på slægtsvåben².

I Norge har vedkommende statsråd på forespørgsel oplyst, at slægtsvåben formentlig måtte nyde samme retsbeskyttelse som slægtsnavnet.

Herhjemme har retsbeskyttelsen for slægtsvåben været af en mærkelig løs beskaffenhed. Sædvaneret hjemlede den enkelte slægt en vis eneret i brugen af det af den valgte våbenmærke, men de få forsøg, der herhjemme er blevet gjort på ved domstolenes hjælp at få en sådan eneret anerkendt, har ikke været kronet med synderligt held.

Mange våbenmærker var på grund af gamle glemte slægtsforbindelser eller tilfældigt fælles for flere slægter. Brugen af hjelmtegn var ej heller særlig konsekvent. Dels førte et antal af slægter samme hjelmtegn: de to vesselhorn, dels var der indenfor den samme slægt stor vilkårlighed i brugen af hjelmtegn, idet et medlem fx. brugte to vesselhorn, et andet faner eller hejrefjer, et tredje samme mærke på hjelmen som i skjoldet. At to slægter herhjemme i middelalderen kunne føre samme våben må formentlig tilskrives den omstændighed, at Danmark ikke som fx. England og Frankrig har haft en egentlig registrerende heroldinstitution.

Retsbeskyttelsens løse beskaffenhed fremgår således af en trætte mellem Henning Vestermand og Claus Glambek om brugen af de Urners våben, som blev pådømt 1573 af Frederik II og rigsrådet³. Henning Vestermand, hvis mødrene våben var Urnernes, havde knust et vindue i Claus Glambeks hus, hvorpå Glambekslægtens våben, der ligesom Urnernes bestod i et sort ørnelår i blå, var malet. Vestermand blev dømt til at gøre afbigt med 12 adelsmænd i kongens nærværelse, og det forsøg, der blev gjort på at bestride Glambekslægtens ret til våbenet, mislykkedes. Dommen har dog formodentlig mere

¹ Således dom af 4. december 1919 i sagen W. Lauterburg mod A/S Au Bon Marché, A. Lauterburg Sohn (Entscheidungen, bd. 45 II, p. 623 f.), jfr. dr. jur. J. O. Kehrl: Der privatrechtliche Schutz des Familienwappens in der Schweiz seit dem Inkrafttreten des Zivilgesetzbuches (Zeitschrift des Bernischen Juristvereins bd. 60, hæfte 12, 1924, p. 577-597) og dr. jur. W. A. Münch: Das Recht in der Heraldik (Archiv für Schweizerische Familienkunde, bd. III, 1950, p. 168-173).

² Dr. jur. Edward Beck: Grundfragen der Wappenlehre und des Wappenrechts, Speyer 1931, p. 225-291.

³ Kolderup-Rosenvinge: Udvalg af gamle danske Domme III, 1845, p. 220.

beskæftiget sig med tingsbeskadigelsen end med det våbenretlige spørgsmål.

Nævnes kan også den bekendte trætte mellem den ufri fødte ærkebiskop Birger i Lund og Henrik Krummedige, der kun kendes af Huitfeldts beretning¹. Hr. Henrik ankede til kongen og rigsrådet over, at den uadelige ærkebiskop førte et adels- og fremmed våben, nemlig Krummedigernes lindetræ. Ærkebispnen svarede med en meget søgt redegørelse for, hvilken symbolsk betydning hver trevl, hvert blad, hver rose, hver farve på hans lind havde (!), sigtende til hans egen person og embede, og spurgte herefter spydig hr. Henrik, hvilken betydelse hans lind vel havde. Formentlig er Henrik Krummedige blevet svar skyldig, thi Huitfeldt tilføjer, at ærkebispens tale befaldt Kongen og rigens råd så vel, at „ingen efter den dag turde åbenbarlig bagtale eller bespotte hans lind“. Sagen viser således, at adelen ikke ansås som havende eneret til at føre våben, og at rappe svar åbenbart talte mere end respekt for andres våbenret!

Selv om den ringe retsbeskyttelse, som disse to sager lægger for dagen, næppe kan tages som udtryk for tidens almindelige retsopfattelse, er det dog en sørgelig kendsgerning, at den retsbeskyttelse, som dansk ret hjemler for slægtsvåben, var og er meget problematisk. Vi har herhjemme endog den mærkværdighed, at end ikke de adels-slægter, som kongen har tildelt adeligt skjold og hjelm, har en hjemlet eneret derpå. I adelsbrevene siges kun, at ingen må hindre den pågældende slægt i at bruge det den tildelte våben, men der nævnes ikke et ord om nogen retsbeskyttelse mod andres misbrug af det.

I analogi med den ovenfor nævnte schweiziske, tyske og norske retspraksis, hvorefter slægtsvåben nyder samme retsbeskyttelse som slægtsnavnet, var det nærliggende at antage, at danske slægtsvåben måtte nyde en tilsvarende retsbeskyttelse. Den danske navnelov af 22. april 1904 § 8, hvorefter „den, der benytter et ham ikke retlig tilkommende Slægtsnavn som sit, straffes med Bøder fra 50 til 200 Kr. til Statskassen“, svarer i indhold ganske til BGB § 12. — Justitsministeriet, hvem spørgsmålet har været forelagt, har imidlertid uden begrundelse i skrivelse af 31. maj 1956 indtaget det standpunkt, at navnelovens § 8 efter ministeriets opfattelse ikke kan anses som hjemlende retsbeskyttelse mod uberettiget brug af andres slægtsvåben, idet man dog tilføjer, at spørgsmålets endelige afgørelse henhører under domstolene.

¹ Huitfeldts Bispekrønike, 1653, p. 91 f.

Efter denne ministerielle fortolkning af navnelovens § 8, om hvis rigtighed der vel kan herske berettiget tvivl, må man beskæmmet komme til det resultat, at den tilsyneladende eneste nuværende mulighed for at opnå en egentlig retsbeskyttelse af et slægtsvåben er at lade våbenet indregistrere i foreningsregistret som fælles mærke for en „slægtsforening“. Våbenet offentliggøres herefter i Statstidende, og der opnås eneret til benyttelse af dette. Krænkelser af eneretten kan straffes med bøde indtil 2.000 kr.

Denne mulighed står dog kun åben for nulevende slægter, og det synes ganske urimeligt, at de ca. 1.700 adelige våben og mindst dobbelt så mange borgerlige våben, som kendes i Danmark, skulle være uden retsbeskyttelse uden den nævnte noget „konstruerede“ registrering. Heraldiske kredse herhjemme har derfor i oktober 1956 overfor justitsministeriet rejst spørgsmålet om en fremtidig lovhjemlet retsbeskyttelse for slægtsvåben. Det må håbes, at det siddende navnelovsudvalg, der skal tage endelig stilling til sagen, finder en antagelig og værdig løsning på hele dette for mange slægter magtpåliggende spørgsmål.